

JAN BURIAN (PRAHA)

CORNELIUS NEPOS A BIOGRAFIE T. POMPONIA ATTICA

In the preserved part of the work by Cornelius Nepos, who is characterized as the founder of the 'political biography' in Rome, the depiction of T. Pomponius Atticus plays a significant role. According to Nepos, one of the positive features of the character was his resignation over a systematic political activity. However, Atticus' close relationship to numerous personalities of the time suggests that he was unable, or rather unwilling, to distance himself from a political life completely. Specifically, his contact with Agrippa, which is described in great detail by Nepos, can be viewed as Atticus's attempt to gain access to Octavian and to show loyalty to the emerging Principate. The way Atticus is depicted proves that a biography of a character, who is supposed to be apolitical, can contain political features in the end.

Vznik latinsky psaného literárního životopisu jako zvláštního žánru umělecké tvorby spadá v Římě do samého sklonku republiky, kdy režim osobní moci nabýval stále zřetelnějších forem svého dominantního postavení ve správě světové římské říše. V ostrém politickém boji se tu střetávaly vedoucí osobnosti různých mocenských zájmů a za živé pozornosti i spoluúčasti široké veřejnosti se odehrávalo jedno z největších dramát římské historie. Tato situace se nutně odrážela především v současné, ale i pozdější historiografické tvorbě, která se z pochopitelných důvodů soustřeďovala především na činy silných osobností a představitelů politického a vojenského života. Snaha zachytit jejich skutečnou roli v odehrávajících se událostech a odkrýt pohnutky jejich jednání vyvolávala často touhu poznat blíže jejich individuální povahové rysy, a zejména zvláštnosti, pro něž se obvykle nedostávalo místa v optice politicky či úzce vojensky zaměřeného obrazu rozvíjejících se střetů, jak bylo běžné v tradičním zpracování historické látky.

Je příznačné, že právě v hektické atmosféře zániku republiky sílila snaha vůdčích činitelů, aby jejich akce, podané s patřičným důrazem na jejich skutečné nebo jen domnělé zásluhy, neupadly v zapomenutí. Sebevědomí jedinci, kteří se nedočkali očekávané bezprostřední reakce od soudobých autorů, napomohli někdy k uskutečnění svého přání svou vlastní tvorbou, aby tak současně objasnili před širokou veřejností důvody svých rozhodnutí, nebo se dodatečně obhájili proti výtkám, které jim byly kladeny za vinu. Ať už byl výsledek této aktivity jakýkoliv, prospěl římské historiografii v tom smyslu, že obohatil římské dějepiscectví o nové vývojšchopné žánry.

Patří k nim zejména autobiografie – reprezentovaná kromě jiných nejvýrazněji řecky psaným vlastním životopisem L. Cornelia Sully, stejně jako memoáry C. Iulia Caesara na jeho galské tažení a účast v občanské válce. Touha zvěčnit své zásluhy o stát vedla i M. Tullia Cicerona k pokusu oslavit básnickou formou svůj konzulát. Řadu historiografických forem v Římě nově vznikajících rozmnožil i C. Sallustius Crispus svými proslulými, obsahově sevřenými a stylisticky působivými monografiemi o válce Říma s Iugurthou a o Catilinově spiknutí. Soustředění pozornosti na negativně profilované protagonisty se u Sallustia logicky spojuje se zdůrazněním prvků, charakteristických pro životopisnou tvorbu. Ty se stávají součástí jejich mistrného povahopisného prokreslení a v širších souvislostech i tvrdě objektivního určení těch společenských sil, které se svou působností promítaly do průběhu i vyznění politického dění.

Stranou pozornosti však nezůstávali ani činitelé kulturního vývoje, jimž se hlubší pozornosti dostávalo v čistě historických dílech obvykle jen výjimečně. Bylo rovněž ojedinělým jevem, že by se těmto osobnostem, zejména pokud působily ve vzdálenější době, dostalo samostatného, byť jen stručného, zpracování. Bylo proto svým způsobem průkopnickým činem, když nejrůznější kategorie představitelů kulturního dění byly vedle známých státníků – řeckého i římského původu – zařazeny do rozsáhlého prozopografického přehledu, který pod názvem *Podobizny* zpracoval vynikající znalec římské minulosti i své současnosti M. Terentius Varro. Osobnosti, roztríděné do tematických skupin, byly charakterizovány svou podobiznou, k níž byl připojen krátký básnický text životopisného zaměření a věcného ocenění. Toto Varronovo dílo však rozmnožuje pouze seznam těch jeho prací, které se nezachovaly. Můžeme však předpokládat, že působilo na rozvinutí zájmu všech, kteří se pokoušeli získat více poznatků, nežli poskytovaly stručné Varronovy charakteristiky.

Svým rozhledem a impozantním dílem působil Varro na mnoho současníků, mezi nimi právě i na T. Pomponia Attica, který kolem sebe soustřeďoval přední činitele kulturního života. Sám patřil k okruhu blízkých přátel M. Tullia Cicerona a k jejich společným známým přibyl i Cornelius Nepos, který za své přijetí do intelektuálně uznávané společnosti vděčil zřejmě Atticovi.

Vyspělé prostředí, v němž dominovaly filozofické, historické a široce chápané kulturní zájmy, se stávalo svou samotnou existencí inspirativním zdrojem literární tvorby. Její rozvoj Atticus podporoval nejen jako vlastní tvůrce a autor krátkého přehledu římských dějin a oslavného spisu na Ciceronův konzulát, ale obzvláště i jako majitel dobře organizované písařské dílny, z níž se do rukou vzdělané římské společnosti dostávaly texty žádaných literárních děl. Ve své tvůrčí práci byl Atticus veden do značné míry genealogickým zájmem, který byl posilován touhou některých významných jedinců zvýšit svůj i rodový věhlas přehledem urozených a co nejdále do minulosti sahajících předků. Tato práce vytvářela samozřejmě předpoklady k následnému rozvinutí cílevědomě pojaté životopisné práce, avšak tyto podněty se u Attica své realizace nedočkaly. Na základech Varronovy a Atticovy činnosti se rýsovaly alespoň v obrysech požadavky, na něž bude nucena reagovat v nedaleké budoucnosti zřetelně profilovaná biografická tvorba. Její

tvůrci byli nuceni vymezit rozsah svého záběru na celkový průběh života vybrané osobnosti a zpracovat do jejího celkového obrazu především hlavní životopisná data, charakteristiku jejího rodinného a sociálního prostředí, její osobní vlastnosti a zvláštnosti a samozřejmě její politický či kulturně historický význam. Současně bylo nutno dospět k odpovídajícímu postupu při literárním ztvárnění shromážděného materiálu a ke stanovení měřítek uplatněných v celkovém pojetí dojmu, jenž měla biografie vyvolat.

Pro posouzení Nepotova přínosu k dalšímu rozvoji biografické činnosti v Římě měla zásadní význam již ta skutečnost, že předložil tamní vzdělané veřejnosti široce koncipovaný životopisný soubor, do něhož byli začleněni vůdčí představitelé stěžejních kategorií veřejného života. Přitom si byl jako autor vědom, že jednostranně zdůrazňovaný zřetel ke zdánlivě nebo i skutečně podružným detailům by mohl u čtenářů narazit na nepochopení nebo dokonce na nedocenění nabízeného díla. Proto považoval za nezbytné osvětlit, v jakém směru je třeba/možné respektovat takováto data jako jeden z podstatných rysů biografického žánru.

„Nepochybují, Atticu,“ uvádí Nepos v úvodní stati k *Životopisům slavných vojevůdců*, jež jakož i celé dílo Atticovi věnoval, „že mnozí z čtenářů budou považovat tento druh psaní za nicotný a málo hodný významu velkých mužů, když při četbě zjistí, že vypisují, kdo učil Epameinonda hudbě, či se dozví, že mezi jeho ctnostmi uvádím i to, že byl příjemným tanečníkem a dovedl hrát na flétnu. Avšak budou to povětšinou lidé bez znalostí řecké kultury, kteří budou pokládat za nesprávné vše, co se neshoduje s jejich vlastními zvyky.“

Právě Epameinondova biografie dala Nepotovi příležitost, aby konkrétně uvedl, co činí životopis životopisem, co jej odlišuje od čistě historicky zaměřeného výkladu, a upozornil římské publikum, že příslušníky cizích národů včetně Řeků nemůže jednostranně posuzovat podle svých vlastních měřítek. „Vždyť víme, že hudba je podle našich zvyklostí neslučitelná s osobou předáka a že tanec už je počítán mezi vady. Toto vše je ale u Řeků hodnoceno jako milé a chvályhodné. Protože však já chci podat obraz Epameinondova života a jeho zvyků, myslím, že nesmím přejít nic, co může přispět k tomu, aby tento obraz byl co nejjasnější. A tak vyložím nejprve jeho původ, potom se zmíním o uměních a dovednostech, v nichž se vzdělal, a o osobách, které byly v těchto předmětech jeho učiteli, dále o jeho charakteru a schopnostech jeho ducha i o dalším, co je hodné zaznamenání; nakonec vypíšu jeho činy, které mnozí hodnotí výše než jeho duchovní přednosti“ (XV 1).

Životopis thébského vojevůdce a politika Pelopidy dal Nepotovi znovu příležitost k úvaze nad rozdílem mezi historickou a biografickou tvorbou, ale i nad nebezpečím, že záměr vylíčit co nejplastičtěji sledovanou osobnost může vést k promísení obou žánrů:

„Váhám, jakým způsobem mám vylíčit jeho zásluhy. Bojím se totiž, že jestliže začnu vykládat o jeho činech, bude se zdát, že píšu dějiny, nikoliv jeho životopis; jestliže se naopak dotknu jen toho nejdůležitějšího, mám obavy, že těm, kteří nejsou blíže seznámeni s řeckou literaturou, nebude zcela jasné, jak velký byl onen muž.“

Avšak i v této situaci nachází Nepos přijatelné východisko: „A tak, pokud bude v mých silách, učiním zadost oběma těmto nesnázím s ohledem jak na sytost čtenářů, tak i na jejich neznalost detailů“ (XVI 1).

Pozoruhodný nadhled a nezaulatost projevil Nepos i při samém výběru osobností, jež do svého popisu zařadil. V popředí jeho pozornosti přitom stojí charakter osobnosti, její – řekněme – profesní úroveň a zásluhy, docílené z hlediska jejího vlastního národa, tedy nikoliv výlučně s odstupem Římana pozdně republikánské doby. Takto se u Nepota dostává příznivého hodnocení i mužům, kteří nejsou v popředí živého římského historického zájmu, ačkoliv si v Nepotově zorném poli pozornosti zaslouží. Do této kategorie patří např. řečtí vojevůdci Ifikrates, Chabrias či Timotheos, jimiž „doba athénských vojevůdců skončila“ a po jejichž smrti „nevyrostl v okolní obci už žádný vojevůdce, který by byl hodný zaznamenání“ (XIII 4).

V Nepotově výběru se dostává místa i příslušníkům barbarských (jazykově identifikovaných) vynikajících vojevůdců. Rozsáhlou, pozitivně vyznívající biografií věnoval Nepos i Datamovi, Károvi, který se osvědčil v perských službách ve 4. stol. př. Kr. V příznivém světle se objevuje i perský velitel Mardonios, „jenž byl mezi prvními ze všech Peršanů jak v osobní statečnosti, tak i v moudrosti úsudku“ a byl poražen Pausaniem v bitvě u Plataj (IV 1), a s ním i kartaginští vrchní velitelé Hamilkar Barkas a jeho syn Hannibal, v nichž Římané převážně spatřovali zosobněnou hrozbu, vycházející jejich státu z neřímského světa.

Ve svém hodnocení jednotlivých postav svého výběru mohl být Nepos samozřejmě ovlivněn míněním použitých pramenů. To však lze předpokládat jen v případě, že by svých pramenů používal čistě mechanicky a bez schopnosti či záměru uvádět jejich výpověď do souladu se svým názorem. Jen těžko je možné usuzovat, že by vzdělanec Nepotova typu nebyl schopen ani takové jednoduché kritiky textu, který měl před sebou. Není ostatně vyloučena ani možnost, že velcí protivníci Říma byli římskou společností vnímáni sice nepřátelsky, ale současně i se skrytým obdivem k dočasným vítězům nad předurčenými a věčnými světápany, kteří si zároveň vydobyli i právo, aby jejich činy byly zprostředkovány i řadovému římskému publiku.

Vedle zásluh o stát uplatňoval se v Nepotově hodnotícím systému zřetel k morálnímu profilu dané osobnosti. V konkrétní práci se však střetával s případy, že kladné povahové rysy nemusejí vždy být aspoň v relativní rovnováze s negativními, které mohou i u zasloužilé osoby dokonce převažovat. Jako příklad může posloužit spartský vojevůdce Pausanias, který byl „velkým mužem, ale nestálým a nespolehlivým ve všech ohledech života, neboť jak z něho vyzařovaly všemožné dobré vlastnosti, tak byl i plný vad“ (IV 1). Stejně tak Alkibiades, syn Kleiniův: „V tomto muži jako by příroda vyzkoušela vše, co je v jejich silách. Vždyť všichni autoři, kteří vypsali jeho životopis, se shodují v tom, že nad něho nikdo nevynikal ani vadami, ani přednostmi“ (VII 1). Jeho kladné vlastnosti byly provázeny překvapivými povahovými nedostatky: „Byl tak výstřední, lhostejný, prostopášný, neukázněný, že se všichni divili, jak u jednoho a téhož člověka mohou být pospolu tak různé vlastnosti a protichůdný charakter“ (tamtéž).

Poznání, že i lidé problematičtějšího charakteru mohou být za jistých okolností prospěšní svému státu, získal Nepos zřejmě nejen při své historické práci na *Životopisech*, ale i z událostí své doby, plné nečekaných zvratů, na něž byli jejich současníci nuceni bezprostředně reagovat. V komplexu Nepotovy životopisné tvorby měla Atticova biografie patřit nepochybně k jejím vrcholným výtvorům. Její výjimečnost byla podmíněna již široce respektovaným postavením, jemuž se Atticus ve své době ve vzdělaneckých římských kruzích těšil, ale i vřelým osobním vztahem, který Nepos k Atticovi projevoval. Za těch okolností nemohlo být pochyb, jaký má být a také bude výsledný dojem z celé biografie, neboť osobní Nepotův postoj zřetelně předznamenával její vyznění. Vedle toho na Nepota působila i skutečnost, že životní osudy Attica líčil již za jeho života a že se pochopitelně snažil splnit jeho očekávání, čímž si svým způsobem uzavíral cestu k vytvoření skutečně nezaujatého obrazu svého hrdiny. Zatímco proklamovaným, třebaže ne vždy dosaženým cílem životopisců byl popis, respektující klady i záporny, čehož se snažili dosáhnout i tím, že psali převážně o osobnostech již zesnulých a s časovým odstupem, byl Nepos v Atticově případě veden touhou vyjádřit své nejčerstvější dojmy z blízké živoucí osobnosti a doložit je v co nejširší míře aktuálními údaji; v tomto duchu Nepos doplnil původní text biografie ještě po Atticově smrti (XXV 19).

Důvody k všestranně kladnému osobnímu hodnocení Attica jsou pro Nepota dány již starobylym rodem, z něhož Atticus pocházel, a harmonickými rodinnými poměry, v nichž vyrůstal. Od mládí vyvolával obdiv svým nadáním, vystupováním i literárními zájmy (XXV 1). Přirozený vývoj, přerušovaný občanskou válkou mezi populáry a optimáty, přiměl Attica k odchodu do Athén, kde si získal sympatie místního obyvatelstva a kde našel i příležitost k přátelskému setkání se Sulou: „Atticus strávil v Athénách mnoho let. Během té doby věnoval svému jmění tolik péče, kolik se sluší na starostlivou hlavu rodiny, a všechn svůj ostatní čas zasvětil buď studiím, nebo veřejným záležitostem Athéňanů. Současně ovšem poskytoval své služby i přátelům v Římě,“ zvláště Ciceronovi (XXV 4).

Události, jež Atticus prožíval po svém návratu do Říma, jsou zpracovány se smyslem upozornit na jejich historickou závažnost, ale i s vědomím, že v daném kontextu jsou prostředkem k Atticově osobní charakteristice, a nikoli nástrojem čistě historického výkladu. Ve svém díle Nepos sleduje, jak Atticus na svou současnost reagoval a jakou formou se v jeho jednání projevoval jeho daný a z Nepotova hlediska neměnný charakter. Ozbrojené střetnutí mezi Pompeiem a Caesarem, výbušná situace po Caesarově smrti a hrozící konflikt mezi Markem Antoniem a Octavianem vytvářejí pro tuto část Atticova povahopisu výjimečně dramatický rámec, třebaže ani tyto události nejsou a v biografii ani nemají být předmětem tematicky zacíleného samostatného zpracování.

V Nepotově hodnocení Attica dominuje v každém ohledu etické hledisko, v němž důležité místo zaujímá Atticova úcta nejen ke starobylym kořenům římské morálky, ale i k jejímu konkrétnímu historickému poznávání: „Byl přesvědčeným a dokonalým napodobitelem mravů předků a horlivým ctitelem starých časů, o nichž měl (...) důkladné znalosti (...). Vypsals totiž ve verších činy mužů,

kteří svou důstojností a velikostí svých činů předčili ostatní Římany, a to tak, že pod podobiznou každého z nich sepsal jeho činy a pocty ne více než ve čtyřech nebo pěti verších. A je stěží možno uvěřit, že tak velké události bylo možno vyličit tak stručně“ (XXV 18).

V obecné rovině je Atticus vyličen jako vzor občana, osvědčujícího za všech okolností soubor tradičních římských ctností, dokonalý představitel své rodiny (XXV 13) a člověk, který si cení především své dobré pověsti (XXV 15: „Bylo... těžké poznat, zda ho přátelé více ctí nebo milují“). Vlastnosti, připisované životopiscem Atticovi, vyvolávají představu starosvětského Římana, nezátíženého povahovými nedostatky a vždy schopného čelit následkům morálního a politického úpadku současnosti. Vedle jiných, tradičně oceňovaných vlastností, zdůrazňuje Nepos Atticovu skromnost (XXV 13, 14), pravdomluvnost (XXV 15), ušlechtilost (XXV 12), velkomyslnost a šlechtnost (XXV 11, 21), které mu spolu s vlídností (XXV 15) pomáhaly navazovat přátelské vztahy i s charakterově těžko přístupnými lidmi (XXV 5) či s osobami, které by jeho pomoc pro rozdílnost postojů ani nečekaly. V této souvislosti Nepos vysoce oceňuje spolehlivost a opravdovost Atticova přátelství, ochotného sdílet i riziko společného nebezpečí (XXV 10).

Pozitivně se Atticovy osobní přednosti projevovaly v okruhu jeho příbuzných a přátel, ale i existenčně ohrožených jednotlivců především se zřetelem k míře hrozícího nebezpečí. Starost o rodinu byla u Attica spojena přímo se svědomitou správou rodinného majetku (XXV 4). Jako hospodárný a v podstatě nenáročný člověk nabýval svého jmění „spíše prací než penězi“ (XXV 13) a odmítal zvyšovat své bohatství nepoctivou cestou, jako např. finančními machinacemi nebo uchvacováním majetku proskribovaných osob (XXV 2, 6, 12). „Všechny jeho důchody pocházely z majetku v Epeiru a v městě Římě“ (XXV 14). Jednorázové Atticovo obohacení představovalo jen dědictví, získané po bohatém strýci z matčiny strany, Q. Caeciliovi (XXV 5).

Působivým charakterizačním prostředkem, jehož Nepos v Atticově životopise v široké míře využívá, je výčet osobností, s nimiž Attica pojily přátelské nebo dokonce příbuzenské vztahy. Jak již bylo uvedeno, v Athénách, kde se těšil přízni místního obyvatelstva, se Atticus blíže poznal s L. Corneliem Sullou, na něhož zapůsobil jednak svou jemností a učeností, jednak smyslem pro povinnost (XXV 4). V ožehavých situacích se pomoci z jeho strany dočkali Gaius Marius (XXV 2), M. Tullius Cicero (XXV 4, 5), který se stal přední osobností trvalého okruhu Atticových přátel, Pompeiovi přívrženci, kteří po vzniku občanské války uvízli v Římě, jeden z Caesarových vrahů, M. Iunius Brutus (XXV 8), přívrženci M. Antonia, a zvláště jeho manželka Fulvia po Antoniově porážce u Mutiny (XXV 9). K Pompeiovi a Caesarovi zaujímal korektně neutrální postoj, který byl z jejich strany plně oceňován (XXV 7). Ve složitých situacích, které se vytvářely v době vrcholící agonie římské republiky, stál Atticus často před nutností vysvětlit svůj osobní postoj k jednotlivcům protichůdné politické orientace obecnými morálními a humanistickými pohnutkami (XXV 16), aniž by v nich uplatňoval jakoukoliv politickou motivaci. V tomto duchu mohl do okruhu svých přátel zahrnout zmíněného již M. Iunia Bruta stejně jako M. Antonia a Octaviana (XXV 12, 19, 20).

V jednání se svými současníky byl Atticus zřejmě obdařen schopností získat si i různě soupeřící jednotlivce a pomoci jim překonat vzájemnou antipatii. „Důvěrným přítelem Atticovým byl i Quintus Hortensius, v té době první řečník v Římě. Bylo těžko rozhodnout, kdo z obou Attica více miluje, zda Cicero, nebo Hortensius. Dosáhl dokonce toho – což bylo nejobtížnější – že mezi těmi dvěma, kteří byli soky na poli řečnické slávy, nedošlo k žádné zášti. Sám se stal poutem ve vztazích těchto velkých mužů“ (XXV 5).

Do zajímavých souvislostí uvádějí Attica v Nepotově líčení zvláště jeho příbuzenské vztahy, které ho spojovaly se známými představiteli soudobého veřejného života. Z okruhu nejbližších Atticových příbuzných byl již uveden Quintus Caecilius, jehož bohatství se odkazem stalo součástí Atticova majetku (XXV 5). Z podnětu M. Tullia Cicerona se Atticova sestra provdala za Ciceronova bratra Quinta (tamtéž). Později se však Atticus stal tchánem předního Octavianova spolupracovníka M. Vipsania Agrippy (XXV 12). Dcera, která se z tohoto svazku narodila, byla jako jednoletá zasnoubena s Tib. Claudiem Neronem, budoucím císařem Tiberiem, jehož matkou byla Livia Drusilla, manželka Octaviana Augusta (XXV 18).

„Právě ušlechtilost Atticových skutků přivedla Marca Vipsania Agrippu, důvěrného přítele mladého Caesara, k tomu, aby s Attikem vstoupil v příbuzenský svazek a aby dal přednost sňatku s dcerou římského jezdce před nevěstou z urozeného rodu (...).“ Ten sňatek zprostředkoval – to nelze zatajit – Marcus Antonius, jeden z triumvirů, jejichž úkolem bylo uspořádat poměry ve státě (XXV 12). Přátelské vztahy mezi Agrippou a Attikem dosvědčuje Nepos i dramatickým popisem Atticovy smrti, kdy Agrippa na vlastní Atticovo přání mu byl nablízku v jeho posledních okamžicích (XXV 21–22).

Osobní vazby, které Atticus zachovával k významným představitelům veřejného života, ho svým způsobem zapojovaly do složité struktury soudobého politického dění, i když Atticovým osobním cílem bylo udržet si v tomto směru nestrannost a osobní nezávislost:

„V politickém životě postupoval tak, aby vždy stál na straně optimátů a aby také vždy byl za optimáta pokládán. Přesto se však nevměšoval do občanských bouří, neboť soudil, že ti, kteří se jim oddají, mají sami nad sebou stejně málo kontroly jako ti, kteří jsou zmítáni mořským vlnobitím“ (XXV 6). I za těchto, či spíše právě za těchto okolností, plných křivd a bezpráví, mohl Atticus podle Nepota účinně uplatnit své opravdové římanství a poskytovat pomoc bez rozdílu všem, kteří ji v daném okamžiku potřebovali: „Domníval se totiž, že největším ziskem je pověst pozorného a vděčného člověka, a současně dával najevo, že jeho zásadou je být přítelem lidí, a ne jejich osudu“ (XXV 9). „Protože takto projevoval svou šlechtnost, nenadělal si nepřátele. On sám nikoho neurazil, a když sám utrpěl nějakou křivdu, chtěl na ni raději zapomenout než se mstít. Nadosmrti si pamatoval služby, kterých se mu dostalo; ty, které poskytl sám, si pamatoval tak dlouho, dokud byl vděčný ten, který je přijal“ (XXV 11).

Vyrovňavaje se s obtížným záměrem, zasadit Attica do složitých poměrů na konci republiky, zdůraznil Nepos jeho schopnost procházet bez osobní újmy vše-

mi komplikacemi, za což vděčil svému umění úspěšně taktizovat mezi zneprátenými tábory i jednotlivci: „A tak, jestliže je nad jiné chválen kormidelník, který bez úhony vyvedl loď z bouře na moři plném úskalí, proč by neměla být považována za jedinečnou schopnost tohoto muže, který prošel beze škody tolika a tak velkými občanskými bouřemi?“ (XXV 10). „Jeho velkomyslnost se neřídila okolnostmi, ani nevycházela z vypočítavosti“ (XXV 11), neboť bez ohledu na osobní rizika nabízel pomocnou ruku obětem proskripcí stejně jako přívržencům republiky po jejich porážce u Filipp“ (tamtéž).

Třebaže se Nepos snaží vylíčit Attica jako muže, který se těšil všeobecnému uznání a získal si téměř osobní nedotknutelnost tím, že programově odmítal přímou angažovanost v převratné době, poznamenané morálním úpadkem a bezzásadovostí, zaznamenává i fakta, svědčící, že i za těchto poměrů si zachovával smysl pro politickou realitu a vystižení směru možného dalšího vývoje. Jeho úzké vztahy s Vipsanem Agrippou dávají tušit, že šlo zároveň o cestu, vedoucí k mladému Caesarovi, jehož úspěchy byly předzvěstí poslední fáze v utváření režimu osobní moci a povýšení Octaviana na prvního představitele císařství v Římě.

Atticus zřejmě nebyl osamoceným příslušníkem jezdeckého stavu, který se jistým samovývojem a bez hlubších osobních otřesů vyrovnal s Octavianovou formou postupného přechodu od republiky k principátu. Obdiv, který Nepos k Atticovi pociťoval, může být považován za důkaz, že sám autor jeho postup schvaloval a zřejmě vyjadřoval i mínění jiných příslušníků jezdeckého stavu, kteří vycítili možnost uplatnit se i v podmínkách nového režimu.

Nezpochybnitelná Nepotova zásluha o rozvoj římského dějepiscectví tkví v tom, že jeho přičiněním se v Římě biografie úspěšně prezentovala jako nový literární žánr, zřetelně profilovaný z hlediska výběru tématu, metodologie pracovního postupu i celkového myšlenkového dopadu. Zachovaná část Nepotova díla, která je zaměřena na čelné představitele politického a vojenského života, se stala východiskem názoru, že Nepos uvedl své životopisy do římského prostředí jako „biografie politické“, které se svým zaměřením i zpracováním zřetelně odlišují od životopisů kulturních činitelů – spisovatelů, básníků, filozofů apod., označovaných souhrnně jako „biografie intelektuální“. Atticův životopis je však především důkazem, že svým „politickým“ pojetím nebyl Nepos veden pouze při výběru portrétované osobnosti, ale i potřebou a vůlí vystihnout a zhodnotit její postavení ve struktuře soudobého politického dění a celkového společenského vývoje.

BIBLIOGRAFIE

Edice a nové české překlady

- MARSHALL, PETER K. [ED.]. 1991. *Corneli Nepotis Vitae cum fragmentis*. Lipsiae: Teubner.
 CORNELIUS NEPOS. 1972. *Atticus*. Přeložila NATAŠA HIPT. In: BORECKÝ B. [ED.]. *Antická próza 3 (O cizích osudech)*. Praha: Odeon.

CORNELIUS NEPOS. 1977. *Životopisy slavných vojevůdců*. Přeložil V. MAREK. In *Antické válečné umění. Antická knihovna 36*. Praha: Svoboda, 35–160 (srv. 615n. Ediční poznámka). Úryvky zde citované jsou převzaty z tohoto překladu.

Výběr z literatury

- BURIAN, JAN. 2001. „Římská biografie. Podněty, formy a hranice jejího vývoje.“ *Auriga-ZJKF*, 43, 38–51.
- BURIAN, JAN – LISOVÝ, IGOR – PSÍK, RICHARD [EDS.]. 2007. *Úvod do dějepisectví antického starověku*. Ostrava: Universitas Ostraviensis. Facultas Philosophica.
- CONTE, GIAN B. 2003. *Dějiny římské literatury*. (Transl. BARTOŇKOVÁ, D. aj.). Praha: Koniasch Latin Press. Srv. 687 (bibliografie), 718 (české překlady).
- DOBIÁŠ, JOSEF. 1948. *Dějepisectví starověké*. Praha: Historický klub.
- FLACH, DIETER. 1998³. *Die römische Geschichtsschreibung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- GEIGER, JOSEPH. 1985. *Cornelius Nepos and Ancient Political Biography*. Wiesbaden – Stuttgart: Steiner-Verlag. Srv. 121–125 (speciální bibliografie).
- JENKINSON, EDNA. 1967. „Nepos. An Introduction to Latin Biography.“ In DOREY, A. T. [ED.]. 1967. *Latin Biography*. London: Routledge and Kegan Paul, 1–15.
- JENKINSON, EDNA M. 1973. „Genus scripturae leve. Cornelius Nepos and the Early History of Biography at Rome.“ In *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, I 3. Berlin – New York: De Gruyter, 103nn.; 716nn. (biografie z let 1939–1972).
- MCCARTY, THOMAS G. 1970. *Cornelius Nepos. Studies in his Technique of Biography*. Diss. University of Michigan.
- MELLOR, RONALD. 1999. *The Roman Historians*. London – New York: Routledge.
- OLIVA, PAVEL. 1977. „Cornelius Nepos a jeho Životopisy slavných vojevůdců.“ In *Antické válečné umění*. (Transl. MAREK, V. – KALIVODA, J.). Praha: Svoboda, 9–16.
- PÖSCHL, VIKTOR [ED.]. 1969. *Römische Geschichtsschreibung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- ŠUBRT, JIŘÍ. 2005. *Římská literatura*. Praha: Oikoumene.

ZUSAMMENFASSUNG

In dem erhaltenen Teil des Werkes des Cornelius Nepos, der als Schöpfer der „politischen Biographie“ in Rom charakterisiert wird, spielt das Bild des T. Pomponius Atticus eine bedeutende Rolle. Zu positiven Zügen seines Helden wird von Nepos dessen Verzicht auf alle zielbewusste politische Aktivität gezählt. Persönliche Beziehungen Atticus' zu namhaften zeitgenössischen Persönlichkeiten deuten jedoch an, dass er sich dem politischen Treiben nicht völlig entfernen konnte/wollte. Vor allem seine Kontakte mit Agrippa, die Nepos ausführlich darlegt, können seitens Atticus' als ein Versuch gedeutet werden, sich den Weg zu Octavian zu eben und die Loyalität zu dem entstehenden Prinzipat zu zeigen. Die Art und Weise, auf der Atticus von Nepos geschildert wird, beweist, dass auch die Biographie eines Mannes, der als unpolitisch gelten sollte, letzten Endes einen politischen Ausklang hatte.

